

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2018 metai

2

LI

Vilnius 2018

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing

PUBLIKACIJOS

VLADAS SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

„MES NE GYVULĖLIAI, KURIUOS REIKIA KIEKVIENĄ MINUTĘ UŽ PAVADŽIO TRAUKTI...“

**(Antrasis LSSR vadovų susitikimas su rašytojais komunistais.
1957 m. sausio 18 d.)**

„Lietuvos istorijos metraščio“ ankstesniame numeryje (2017/1) buvo publikuotas pirmojo Antano Sniečkaus ir kitų LSSR vadovų susitikimo su lietuvių rašytojais komunistais, Rašytojų sąjungos vadovais, respublikinių laikraščių bei žurnalų redaktorais protokolas. Šiame metraščio numeryje skelbiamas antrojo susitikimo protokolas. Šį kartą daugiausia kalbėjo LKP pirmasis sekretorius A. Sniečkus. Jis pripažino, kad kuriant sovietinę Lietuvą buvo padaryta įvairių klaidų. Tačiau, anot A. Sniečkaus, partija klaidas taisanti... Ir aktyviai ragino rašytojus matyti ne tik trūkumus, bet ir sovietinės sistemos laimėjimus (ypač kolūkiniame kaime). A. Sniečkus kalbėjo ir apie sudėtingą tarptautinę padėtį, nacionalines įtampas bei trumpai pasisakė aktualiu inteligentijai ir rašytojams „kultūrinio palikimo“ klausimu. A. Sniečkaus įsitikinimu, „palikimas“ turi tarnauti „mūsų socialistinei ideologijai“. Antra vertus, aiškino sekretorius: „Nereikia suprast, kad aš už siaurinimą. Aš už plėtimą, bet kad nepanaudotų priešai. Negerai, kad negvildenam giliau ir visapusiškiau kultūrinio palikimo.“ Arba štai kita ištrauka: „Argi mes norėjom apriboti Kudirką, Basanavičių? – Šmeižtai. Bet jei paimt spausdinant jų kūrinis daugiau, tai, kas gali sukelt asociacijas – ta dalim galim nepasinaudot. Gerai, kad išleistas Maironis. Anksčiau veikėm nepakankamai lanksčiai. Bet ir dabar kai ko dar gal ir nereikėjo duot.“ O kaip į A. Sniečkaus kalbą reagavo Rašytojų sąjungos viršūnėlė? Susitikimo pabaigoje A. Venclova taip apibūdino jo rezultatus: „...pasitarimas buvo nepaprastai svarbus ir

reikšmingas. Aiški išvada: niekad nepamiršt vertinant įvykius iš ideologinio taško, iš partinio taško. Išgyvenom tam tikrus svyravimus, abejonių laiką ryšium su asmenybės kultu. Šiandien žymiai stipriau pajutom pagrindą po kojom“.

Dokumentas saugomas Lietuvos ypatingajame archyve, LKP dokumentų skyriuje A. Sniečkaus fonde (f. 16895, ap. 2, b. 226, l. 22–45). Kalba netaisyta.

LKP CK SEKRETORIAUS DRG. A. SNIEČKAUS PASIKALBĖJIMAS SU LTSR RAŠYTOJŲ SAJUNGOS NARIAIS – KOMUNISTAIS 1957 M. SAUSIO 18 D.

Dalyvavo: A. Sniečkus, J. Paleckis, K. Preikšas, J. Banaitis, A. Venclova, T. Tilvytis, E. Mieželaitis, G. Zimanas, V. Meščeriakovas, R. Šarmaitis, J. Žiugžda, V. Reimeris, M. Sluckis, A. Baltakis, J. Karosas, Just. Marcinkevičius, V. Mozūriūnas, A. Jonynas, Alf. Bieliauskas, K. Ambrasas, A. Bauža, I. Kašnickis, J. Olekas, V. Radaitis, A. Laurinčiukas, V. Zenkevičius, M. Kaniauskas, R. Žiugžda, J. Tornau, P. Griškevičius, J. Petkevičius, J. Čekys, V. Rudzinskas, J. Bulota.

drg. Alf. Bieliauskas: Pradėsiu tuo, kuo baigė drg. Tilvytis – ar rado teigiamas herojus laimę. Reikia parodyti, kad pati laimė yra kova. Kai žmogus nugali pirmą abejonę, jis jau šį tą laimi. Socialistinio realizmo metodas reikalauja vaizduoti gyvenimą vystymesi, kovoje. Reikia sveikinti kūrybišką atmosferą, susidariusią, kai partija sutriuškino asmenybės kultą. Atsiranda gaivumas, plačiau imama eksperimentuoti, ieškoti naujų išraiškos formų. Mūsų literatūrai tenka didelė atsakomybė. Nepaprastai svarbu sukurti teigiamą herojų, kuris galėtų įkvėpti jaunimą. Pastaruoju metu spauda tai neiškelia. O mes, pasiduodami painingai apie idealų herojų, kai kada nukrypstam /ir „Lit. ir menas“/ prieš teigiamą herojų.

Daug kalbam apie socialistinį realizmą. Bet per daug pabrėžiam, kas mus jungia su senuoju realizmu, o per mažai – kas skiria – idėjinį krūvį. Mažai pas mus parašyta apie darbininkų klasę, nors jos gyvenimą žinom – kai kurie mūsų iš darbininkų kilę, bet irgi rašo apie kaimą.

Apie rašytojo atsakomybę – čia ypač turiu galvoje vadovaujančius draugus. Literatai periferijoje mokosi iš mūsų kūrybos. Gi pastaruoju metu jų darbuose, atsiunčiamuose redakcijai, daug pilkumo – rašo apie lapus, apie vandens mirgėjimą ir t. t. Čia kalti rašytojai, bet ne tik jie. Pas mus nėra iš ko mokytis teorijos. Studentai neakivaizdininkai mokosi iš Dubo, Ambrazevičiaus, istorijos – iš Šapokos, Klimo.

Neturim kritikų profesionalų. Literatūros institutas kritikų mažai ruošia, gyvena toli nuo dabartinės literatūros, uždavinių, – susidaro įspūdis, kad bijo pasisakyti, bijo, kad nepadarytų klaidų. Rašytojų sąjungoj irgi per maža kūrybinio lenktyniavimo dvasios, nors po XX partijos suvažiavimo nemaža padaryta. Sekcijos turi daugiau veikt.

Dėl struktūros. – Literatūriniai konsultantai neatlieka savo vaidmens ir kažin ar reikalingi, tuo labiau, kad pastaruoju metu sustiprėjo kadrai redakcijose, kurios gali išleisti kūrinius. Gi konsultantai to negali. Reiktų paimti tuos etatus ir sudaryt žurnalo „Jaunieji“ redakciją /ar almanacho/.

Pagrindinis rašytojų – komunistų uždavinys – rašyti. Tuo tarpu pas mus yra daug pašalinių uždavinių ir darbo. Štai, aš – dirbu redaktoriaus darbu. Dažnai dar LKP CK skyrius paveda recenzuoti rajono laikraštį. Tai ne visai gerai. Redaktoriai nevienodi: vienas po darbo eis žuvelių gaudyt, kitas – romano rašyt. Jei nerašo rašytojas, – reikia iššaukt į CK.

dr. Sniečkus: Čia gali pasakyt: administravimas.

dr. Alf. Bieliauskas: Reikia rašyt straipsnius ir kita, bet reikia ir galvot apie rašytojo laiką. Šiuo metu gyvenam rimtą momentą – reakcija puola. Šis pasitarimas sušauktas laiku, jis duos didelę naudą. Mes atskiriame pelus nuo grūdų, nepasiduosim reakcijos propagandai. Reiktų tik operatyviau atsiliiepti į gyvenimo keliamus klausimus. Dažnai juk trūksta aktualių aštriais klausimais apsakymų ir pan. Meilės lyrika – gera, bet šiandien kai kurios temos gali ir luktelėti.

dr. Jonynas: dr. Sniečkaus pasisakyme pajutau kartų, bet teisingą priekaištą, kad gal nepakankamai įvertinom politinio momento aštrumą. Mes kartais nepakankamai jaučiamės esą politiniai veikėjai, kovos dalyviai, per daug imam akcentuoti meninės laisvės klausimus.

Respublikos part. organizacija ne visada pakankamai domisi rašytojų darbu, literatūrinio gyvenimu, nepakankamai pritraukia juos. Po TSKP XX suvažiavimo, po kulto sutriuškinimo protuose vyksta nemažas „broženie umov“. Ir ypač dabar reikalingas, labiau konkretus, jautrus partinis vadovavimas. Būtų reikalinga surengti ką nors panašaus į inteligentijos suvažiavimą, kaip Uzbekistane, kaip pas mus anksčiau jau buvo.

Daug buvo čia kalbėta apie jaunimą, jo nuotaikas ir rašytojų uždavinius. Teisingai keliamas pasiūlymas leist naujus žurnalus moksleiviams ir studentijai. Tai būtų viena iš tribūnų, kur galėtų pasisakyti ir augti jaunieji rašytojai. Dabar nėra žurnalo, kur populiariai būtų kalbama apie estetiką ir pan. klausimais. Pastaraisiais metais komjaunimas pas mus nustojo domėtis literatūra. Prieš kelis metus būdavo rengiami pasikalbėjimai, rašytojai įjungiami į dalyvavimą komjaunimo vakaruose, – dabar ne. Tai liečia ir studentijos gyvenimą – ir ten komjaunimas turėtų organizuoti rašytojų dalyvavimą. Dabar mūsų pasigendama tik kai reikia parašyt dainą festivaliui, gi svarbesniais klausimais – ne. Ir visasąjunginiu mastu čia ne visiškai teisingai gal daroma – nenumatytos literatūrinės priemonės jaunimo festivaly. Galėtų juk būt įtrauktas rašytojų dalyvavimas programoj prie laužų, vakaruose ir kt.

Dėl drg. Venclovos pranešimo projekto – neskaičiau, bet susidarė įspūdis, kad drg. Sniečkaus duotas įvertinimas turi kiek platesnę prasmę – tam tikru mastu apibendrina Rašytojų sąjungos organizacinį darbą pastaraisiais metais. Valdybos posėdžiuose labai daug dėmesio skiriama organizaciniams klausimams, ir jie tvarkomi sėkmingai, bet per maža dėmesio skiriam kūrybiniais klausimams. Kitaip sakant, Rašytojų sąjunga lyg ir per daug atsisako mobilizuojančios kūrybinės funkcijos. Drg. Tilvytis paskutiniame „Šluotos“ numeryje apie tai davė ir satyrą.

Anksčiau pas mus buvo nomenklatūriniai „atlaidų ožiai“ /Kapnys, Čyžius/. Dabar tai ištaisyta, visi jaučiasi reikalingi savo organizacijoje. Su kai kuriais grįžusiais draugais reikia dirbti aiškiu idėjiniu ir politiniu pagrindu, protingai ir teisingai įtraukiant į darbą, neatstumiant. Ir meniniu atžvilgiu turėtų būti jiems keliami tvirti reikalavimai, nedaryt nuolaidų.

Rašytojų sąjungos valdyba turi orientuoti į kylančius klausimus. Tai duos tik naudą. Dabar tik Avyžius, galima sakyti, rašo apie šias dienas, visi kiti – apie praeitį. Suprantama, netiesa, kad aktualu tik tai, kas rašoma apie šią dieną. Kol stiprus praeities idealizavimas, aktualu ir geri kūriniai ano meto temomis, bet ne tokie, kaip naujasis V. Sirijos Giros romanas, kuris beveik iki vulgarinio romano pozicijų prieina*. Kodėl mes nedrąsiai imamės šių dienų tematikos, – sudėtingas klausimas. Jaučiasi tam tikra gyvenimo baimė. Rašytojai susiduria su tikrove, mato daug neigiamų faktų ir bevelija nusigręžt. Kadangi nedaug veikalų turim nūdiene tematika, – „Usnynė“ įgyja apibendrinantį pobūdį. Kolūkinėje tikrovėje daug trūkumų. Visa tai reikia parodyt be lakavimo. Ir kyla baimė – jei taip parodyt, juk gali užpult kaip už gyvenimo juodinimą. Kolūkinės produkcijos augimas priklauso nuo masių, ir nuo politinio darbo. Vakarykščiame partijos ir vyriausybės kreipimesi nurodoma, kad ištisos sritys pakėlė per metus pieno primelžimą iš 1 karvės po 800–1000 kg. Tuo būdu akivaizdžiai matyti nepaprastai didelės galimybės, glūdinčios kolūkinėje gamyboje. Reikia duoti ne fotonuotrauką, kuri gali demobilizuot, o su kryptin-gumu. Rašytojo talento reikalas, kaip tai išreikšti.

Paskutinių įvykių tarptautinėj arenoj fone pas kai kuriuos draugus /beveik pas kiekvieną/ kyla būkštavimai: ar nebus vėl grįžta prie gyvenimo lakavimo.

Mes dar neturime analizo, kiek žalos padarė asmenybės kultas mūsų literatūrai. Tai reikia padaryti. Reikia sukurti gyvą, pilnakraujį, jaudinantį teigiamo herojaus portretą, parodyt jį kovoje su sunkumais ir trūkumais. Reikia palaikyt draugus, kurie pasirenka nūdienos tematiką. To kai kada pasigendame – ir iš partinės spaudos pusės. Štai, Sluckio „Geri namai“ jaunimui kelia labai aktualias problemas, bet nė „Tiesa“, nė „Komj. Tiesa“ nedavė recenzijos. Dėl poezijos – pas kai kuriuos draugus atsiranda būkštavimas dėl lyrikos – kad gali patekti nema-lonėn. Alf. Bieliauskas ne visai teisingai nurodė, kad meilė yra tokia tema, kuri gali palaukti.

* Tikriausiai turimas galvoje V. Sirijos Giros romanas „Buenos Airės“, išleistas 1956 m. Romane vaizduojamas tarpukario Kauno gyvenimas.

dr. Sniečkus: Jis pats dėl meilės ištraukė mums vieną darbuotoją.

dr. Jonynas: Mums reikalinga kovinga meilės lyrika. Stiprindami, gilindami idėjiškumą, mes neturime atsisakyti jokių temų, jokių ieškojimų.

dr. Laurinčiukas: Pastaruoju metu Rašytojų sąjunga imasi eilės gerų žygių, rengia literatūros vakarus, svarstymus, kas duoda naudą. Antai, neseniai buvo surengtas E. Mieželaičio Rinktinių raštų apsvartymas. Kai kuriuose vakaruose buvo keliamos pastabos laikraščių ir žurnalų darbuotojams, kad jie kai kada sausina rašytojų kūrybą, duodami užsakymus rašyti proginius eilėraščius.

dr. Jonynas: „Kom. tiesa“ dabar taip nedaro – visai nespausdina mūsų rašytojų kūrinių.

dr. Laurinčiukas: Tai susiję su tuo, kad leidžiam dviem kalbomis, – nepajėgiam užtikrinti kvalifikuotą vertimą, dėl to eilėraščių tenka dažnai ir atsisakyti. Prieš porą dienų buvo LLKJS biuro posėdy svarstomas Dailės instituto komjaunimo organizacijos darbas. Tame institute daug yra Dičių. Du komjaunuolius pašalinom iš komjaunimo – dail. Tarabildos sūnų, kitą – valstiečio sūnų. Vienas sakė ėjęs į Rasų kapines ieškoti siužeto, kitas – kad Vėlinės esanti liaudies tradicija. Mums reikia daugiau gerų veikalų jaunimo auklėjimui. Just. Marcinkevičiaus „Dvidešimtą pavasarį“ visi išgraibstė – jis palietė širdis. Kai kas kažkodėl buvo susidaręs keistą nuomonę dėl „Komj. Tiesos“ – kad ji būk tai turinti specifiką – jaunimui. Mūsų laikraštį skaito visi – jauni ir suaugę. Studentams reikia duoti atskirą spaudos organą. Gal sujungt daugiatiražius laikraščius. Nacionalinis klausimas tebėra jautrus. Neseniai kolektyvinės kūrybos dainų vakare filharmonijoje buvo atlikta viena daina /Novikovo/ ne pagal programą, – kilo triukšmas. Reikia rašyt nacionaliniu klausimu, bet duot taip, kad neaštrinti padėties.

dr. Radaitis: Dėl partinio vadovavimo. Daug kalbama ir rašoma. Gal kiek per daug suprastintai tai suprantama, iš anksčiau jaučiasi pas kai ką partinio vadovavimo ir administravimo sutapatinimas. Kiekvienas rašytojas – komunistas yra partijos atstovas. Visa Rašytojų sąjungos pirminė partinė organizacija yra pirminė partijos ląstelė, kuri privalo visų pirma rūpintis literatūros likimu. Gi pastaruoju laikotarpiu ji atitrūkusi nuo pagrindinių savo klausimų. Jaučiasi valdybos ir partorganizacijos dubliavimas. Ir anksčiau, kai aš ten dirbau, ne visai teisingai klausimai buvo sprendžiami, ir dabar, – reikia kai ką pergaltvoti. Part. organizacija turi atsakyt už kiekvieną rašytojų darbą, apgalvot politines aplinkybes. Dabar gi jei tik kyla kokių abejojimų, – pjesė ar komedija siunčiama į CK konsultacijai. Gi rašytojų sąjungos part. organizacijos ji nepasiekia. Kas gi turi duoti galutinį atsakymą? – Rašytojų sąjunga ir jų part. organizacija. Kol kas dar einama senomis vėžėmis, atsakymo ieškoma ne savo kolektyve. Pastaruoju metu kultūros ministerijoje, kaip atrodo kai kuriems rašytojams, vėl jaučiasi administravimas, komandavimas. Būva, kad Rašytojų sąjungos vadovaujantieji draugai dar neturi savo nuomonės, o kūrinys jau keliauja į kitas įstaigas. Taip išėjo su Griciaus komedija saviveiklai, su Sajos „Septyniomis ožkenomis“, su kuriomis jau dirba Klaipėdos teatras, tuo tarpu kai pjesę reikia perdirbti.

Pastaruoju metu knygynuose jaučiama tam tikra disproporcija. Randam Maironį, Putiną, greit pasirodys B. Sruoga – literatūrinis palikimas. Gi naujų kūrinių, atspindinčių nūdienį gyvenimą, maža. Dėl to prie Putino raštų stovi eilės pirkėjų, kaip čia buvo minėta. Kai pataikom į širdį /J. Marcinkevičius/ – greit išperka. Bet tai retai kol kas. Man buvo kiek keistoka, kad J. Marcinkevičius buvo norėjęs atsiimti iš leidyklos savo poemą, lyg atsisakyti jos.

drg. Jonynas: Dabar jis nori leisti antrą laidą.

drg. Radaitis: Ne visai norėtusi sutikti su dabar „Pergalės“ redakcijos užimama pozicija. 1957 m. Nr. 1 prarandamas politinis priėjimas prie medžiagos organizavimo. Per daug skiriama tik ką grįžusiems, jų kūriniai meniniu ir idėjinio požiūriu silpnoki /P. Drevinio eil./ . Keliuočio recenzija apie P. Vaičiūno dramaturgiją – nepakankamo lygio ir t. t. Būtų neteisinga kaltinti už tai, kad leidžiama grįžusiems spausdintis, bet nereikia paverst numerį tokiu rinkiniu. Keistas ir nesuprantamas Markevičiaus apsakymas, – gal reikėtų Rašytojų sąjungoj pasvarstyti, ką jis norėjo parodyti. Dėl grįžusių rašytojų – pirmoj eilėj meistriškumo klausimas. Ar tai nebus seno tipo „specai“, išlaikomi mūsų lėšomis. Būtinai reikia sušaukt plenumą, nelaukiant visasąjunginio, kuris kalbės apie nacionalines literatūras. Taigi mūsų plenumas padėtų pasirengti visasąjunginiam.

Dėl spaudos santykių – išsibarta gal daugiau, negu reikėjo. Tam nereikėjo aukštos tribūnos. „Literatūra ir menas“ be reikalo nuleido rankas kolūkinės tematikos klausimais. Iš principo „Tiesa“ buvo teisi, ypač J. Šimkaus straipsnio atžvilgiu. Kitas dalykas, kad forma buvo netaktiška, net kiek kvėpėjo neprincipingumu, kai „Lit. ir menas“ nutraukė diskusiją. Tą pat galima pasakyt dėl Mackonio str. Po „Tiesos“ išstojimo „Lit ir meno“ redakcija galėjo duot redakcinį straipsnį, gal tam tikru atžvilgiu paremt Mackevičių.

drg. Baltakis: Keliamas klausimas, kaip rašytojas turi prieiti prie visuomenės vystymosi. Neteisinga reikalaut, kad rašytojai spręstų ekonominius, politinius klausimus, duotų į juos atsakymus. Rašytoją domina žmonės. Dėl ko Ovečkinas, Trojepolskis kelia tokius klausimus. Bet dažnai rašytojai domisi ne tuo, kuo reikėtų. Rašytojas nuvyksta kolūkin, pašneka su rajono sekretorium, kolūkiečiais ir grįžta. Tenka susidurt visų pirma su kolūkinės gamybos klausimais. O rašant domisi ne socialiniais reiškiniais, bet žmonėmis. Net ir prastame kolūky rasime gerų pavyzdžių. Šolochovas „Pakeltoje velėnoje“ – ar galima sakyti, kad sprendė kolūkinės gamybos klausimus. Tą sprendė partija. Rašytojas nušvietė žmones, sprendžiančius tuos klausimus. Rašytojai dažnai neteisingai žiūri į savo uždavinius. Kaip pavaizduot kolūkį, kai tiek daug trūkumų, kokį receptą duoti – tai sunkoka rašytojui. Reikia kovoti už tarybinį žmogų, už jo ideologiją. Blogai būtų, kad rašytojas dubliuotų politinį veikėją. Apie praeitį lengviau rašyti – aiškiau, mažiau pavojaus gauti į kailį.

drg. Banaitis: Ruošiantis plenumui svarbią vietą reiktų skirti dramaturgijai. Kol kas rezultatai gan liūdni. Be rašytojų pagalbos teatrai neduos nieko 40-ms metinėms. Teatrai neatsitiktinai griebėsi senų veikalų, kuriuose stipri praeities idealizacija, – nėra

kitų. Reikia, kad plenume tai aštriai atsispindėtų. Sajos „7 ožkenos“ – viena geriausių jo pjesių, bet iš esmės nukreipta prieš kolūkinę santvarką. Tačiau rašytojų sąjunga nesiėmė ryžtingų priemonių tam pataisyt, o tuo tarpu Klaipėdos teatras pagriebė, dar pasūdė, ir rengia statyt – dabar reikės lyg administratyvinių priemonių imtis. Kad to nebūtų, Rašytojų sąjunga turi sustiprinti vadovavimą dramaturgų sekcijai. Vadinamasis administravimas – turėtų vykti Rašytojų sąjungos rėmuose. Panašiai išėjo ir su Griciaus 1 v. pjese.

Sekiau diskusiją dailės klausimu. Klausimas, ar verta priešiškoje pozicijoje stovinčiam duoti spaudos skiltis? Mackonis – prieš socialistinį realizmą. Čia principinis klausimas. „Tiesa“ teisingai padarė įsikišusi. O „Lit. ir menui“ reikėjo tęsti diskusiją. Dėl premijų – meno darbuotojai tai palaikytų. Bet reikia ir teatrui – dramaturgui, režisieriui, trims aktoriams ir dailininkui, o taip pat premijas dailės ir muzikos srity.

Ruošiantis plenumui svarbu turėt galvoj nuotaikas pas mus. Teko būt Komj. CK biuro svarstant dailės instituto komjaunimo k-to darbą. Komj. sekretoriaus pranešimo visa antroji dalis nacionalistinė. Tai rodo, koks nepaprastai didelis uždavinys stovi prieš mus. Plenumas turi turėti aiškią kryptį.

dr. Žiugžda: Visada reikia turėti galvoje artimiausius uždavinius. Drg. Sniečkus pabrėžė: mes už „Usnynės“ 3 dalį, – už socializmą. Šis uždavinys pats pagrindinis ir mūsų literatūrai. Jaučiasi, kad kai kurie draugai ar tai neranda priemonių ar nerodo reikiamo aktyvumo šia kryptimi. Fašistinės santvarkos metais buvo negausus būrys antifašistinių rašytojų, bet jie visada aktyviai, gal ne visada nuosekliai, kovojo rasdavo priemones prabilti į darbo žmones. Dabar neturėtų būti didelio klausimo dėl aktualios temos suradimo. Drg. Sluckis teisingai pažymėjo, kad svarbu idėjinė pozicija. Svarbiausia – jos išryškėnimasis veikale. Čia kai kas pasigedo tarpinės ideologijos. Mes – komunistai – nesugebame, atseit, o Paukštelis, Anglickis geriau sugeba prieiti prie skaitytojų. Tegul jie rašo jų nereikia atstumt, bet reikia kovoti. Svarbiausia – prieiti meniniu žodžiu prie skaitytojo. Aktualiausia – vaizduoti socializmo tikrovę, bet aktualu ir demaskuoti buržuazijos praeities veiklą. Iškyla kultūrinio palikimo klausimas. Ką paimt iš praeities palikimo, panaudot socializmo statybai. Išleista Maironis – labai gerai. Pats šis faktas rodo partijos drąsų priėjimą prie kultūrinio palikimo vertinimo. Bet reikia atsargiai. Maironio „Jaunoji Lietuva“ netarpiškai socialistinei statybai nepadės. Ir leidime gali pasireikšt tam tikra politika. Maironis leidžiamas 25 tūkst. egz., o S. Nėris, Žemaitė – iki 6–10 tūkst. egz. tiražu. Tai ne visai gerai.

Kostkevičiūtės knyga apie kritinio realizmo vystymąsi turi kai kurių trūkumų, bet apskritai daro teigiamą įspūdį. Progresyvus V. Kudirkos grožinės literatūros palikimas neabejotinai gali būti panaudotas. Bet drauge mes negalim užmiršti jo ribotumo. Negalima laikyt jo demokratu. Visuomeninėmis pažiūromis jis – liberaliosios buržuazijos pozicijose. Reikia išsiaiškinti ir dėl Basanavičiaus, ir kt.

Neseniai išėjusi Lukšienės monografija apie Biliūną bloga. Ir visuomeninių santykių fonas – daug kas ginčytina, kai kas aiškiai neteisinga. Liet. socialdemokratams pateikia izoliuotai nuo bendro visuomeninio judėjimo. Pagal ją žymiausias to meto revoliucinio judėjimo veikėjas – Janulaitis. Kapsuką menkina. Tai veda į praeities idealizavimą. „Lit. ir menas“ recenzijoje nuėjo dar toliau – liaupsina, rašo, kad po gero, bet pasenusio Kapsuko veikalo // apie Biliūną tai pirmas toks veikalas. Tai, kad rašo aktyviai dalyvaujantieji literatūroje, rodo, kad ideologiniam darbe dar daug trūkumų.

„Pergalės“ Nr. 1 sukelia ne visai jaukų įspūdį. Vaičiūno dramaturgija – sudėtinga. Ir redakcija davė ją vertinti Keliuočiu, kuris eilę metų atitrūkęs nuo mūsų tikrovės, su svetimu klasiniu krūviu.

Alf. Bieliauskas sakė, kad negerai, jog neturim istorijos, literatūros istorijos vadovėlių. Tai teisinga. Gal per daug nedrąsiai sprendžiam, tai, kas parašyta, drąsiau reikėtų pateikti visuomenės kritikai. Prieš 3 m išleistas maketas – 1500 egz. Buvo iškelta nemaža jo trūkumų, bet niekas nerado kenksmingų trūkumų. Taigi juk būtų buvę galima leisti didesniu tiražu, o dabar 2 laidą.

Nereikėtų skubėti suniekinti, kas pasirodo apie tarybinį gyvenimą. Antai, „Lit. ir meno“ vedamasis str. gan neigiamai atsiliepi apie Lietuvos tarybinės literatūros apybraižą – tai ne visai teisinga. Apybraiža suvaidino savo vaidmenį. Dabar jau kiek paseno, nepakankama – tai tiesa. Dėl spaudos santykių išėjo dirbtina diskusija. Skaitytojai nepastebi aštrumo, kuris čia keliamas. Galima buvo išspręsti darbo tvarka. Dėl Mackonio straipsnio – po jo pasirodymo „Lit. ir meno“ redkolegijos nariai apgailėstavo jo pasirodymą, kad nepasitarta su dailininkais, /tai buvo dar iki atspausdinant Mackevičiaus straipsnį „Tiesoje“/. Bet toliau reikėjo tarti ir savo žodį.

Dėl nacionalinių santykių. Pastarieji įvykiai palietė respubliką. Mūsų spaudoje dabar beveik visai dinga mūsų pozicija, išskyrus visasąjunginius pasisakymus. Anksčiau lietuvių – rusų santykiai buvo daugiau nušviečiami. Priešai kaip tik – ir užsienio spaudoje – mėgina aštrinti šį klausimą, – reikėtų pereiti į puolimą.

dr. Preikšas: Pasiekta nemaža laimėjimų visose šakose. Norėtuši daugiau ir geriau kad būtų parašyta. Nepakankamai rašoma dėl to, kad rašytojai nepakankamai pažįsta gyvenimą. Partija stato kiekvienam žmogui uždavinį brautis į gyvenimą. Tuo labiau rašytojai turi ypač aktyviai veikti šia kryptimi. Gi jie būva kolūky vieną – kitą dieną. Ar tai yra gyvenimo pažinimas? Baltušis sultinga kalba parašė apie praeitį, sultingiau, negu dabartį. Tai ypač metasi į akis pas senesnius draugus. Vieni sako: kaip pavaizduoti gyvenimą, jei ten visa juoda. Jei norit nušviesti iš partinių pozicijų – nesitraukit, kaime pagyvenkit ilgiau, įsigilinkit, ir greta tamsos rasit šviesos žiburėlį. Labai gražiai „Pravdoj“ rašė Polevojus apie kinų rašytojus, kurie nežino kūrybinių komandiruočių, o dirba rajone įvairų darbą – išvyka ne savaitei, o ilgesniam laikui. Tai geras pavyzdys mums. Tada Baltakiui ir Jonynui nekiltų klausimų, kaip pavaizduoti nūdienį gyvenimą. Juk ne visuose

kolūkiuose padėtis bloga, – ne kolūkinė santvarka kalta. Tai reikia suprasti. Štai Šolochovas „Pakeltoj velėnoj“ /aš laikau, kad reikia rašyt: „Pakelti dirvonai“/ pavaizdavo visą kaimo gyvenimo tikrovę. Kai kas sako, kad rašytojam nesą sąlygų rašyti. Kai kada čia mes perdedam. Didieji rašytojai neturėjo jokių sąlygų, o rašė. O jei nedarba rašytojas, tai kai kada padeda atitrūkti nuo gyvenimo. Reikia pažinti gyvenimą, o ne tuoj pat prašyt stipendijos. Reikia kovoti prieš praeities idealizavimą jaunimo tarpe, daug kas nežino, kas yra kapitalizmas. Mūsų turistų kelionių po užsienį aprašymas ne visada geras ir teisingas. Mažai kalbam apie Lietuvą buržuazijos valdymo metais, apie tai, kad kaime degtuką skaldydavo į keturias dalis. Teko kalbantis du gydytojus girdėt, dalinantis įspūdziais iš kelionės į Švediją – ten, sako, visi žmonės lygūs – jei praturtėja – apkraunami mokesčiais, o neturtingieji gauna papildomai. Su tokiais nuotaikomis reikia ryžtingai kovoti. Kritikos vystyme buvo klaidų. Kai kada jaučiamas stengimasis dangstantis idėjiškumu sumušti geresnius meniniu požiūriu veikalus. Teko girdėti, kad VVU literatūros katedroj ne viskas tvarkoj. Jūs geriau žinot padėtį ten – nereikėtų stovėti nuošaly. Dėl literatūrinio palikimo daug kalbam, bet per mažai darome. Lukšienei padorios kritikos nebuvo. Dėl spaudos santykių – ginčai nepagrįsti, tuo labiau, kad pastatytas klausimas, ar „Lit. ir menas“ partinis ar nepartinis laikraštis. Bet tam tikrais momentais buvo nuslydimas nuo partinių pozicijų „Lit. ir meno“ skiltyse /Mackonio str./ Mackevičius – laikraščio redkolėgijos narys, o su juo niekas nepasitarė spausdinant Mackonio straipsnį.

dr. Sniečkus: Turime darnų kolektyvą. Drg. Venclovos pranešime /užvakar kalbėjome/ reikėtų kai ką pakeisti. Dėl senesniųjų rašytojų – jie daug duoda – reikėtų rasti jiems vietą pranešime. A. Vienuolį stengiamės patraukti savo pusėn. Bet dabar reikia juo susirūpint, jei keičia pažiūras. Buvo klaidų. Simonaitytės „Pikčiurnienė“ nesmagu skaityt žinančiam Klaipėdos kraštą. Ten kalbama apie revoliucinius elementus Klaipėdos kaime. Ten buvo labai sunku, nes labai įsitvirtinęs buvo vokiškas nacionalizmas. Ir tautininkai neįsitvirtino turėdami valdžią. Vienuolis – neproletarinis rašytojas. Jei kalba eina apie kai kurių kūrinių pertaisymą, – reikia atsargiau pakalbėt. Sesijoje iškėlė politiškai netesingai klausimą dėl lenkiškų mokyklų Vilniuje. Be abejo, yra klaidų, bet taisome jas, na, ir niekad nereikia pamiršti politinės padėties, kai norim apie ką kalbėti. Smetonos policija Vilniuje nedavė žibalo tiems, kas nesirašė lietuviu. Be abejo, lietuviškų mokyklų skaičius didės. V. Mykolaitį mes vertinam kaip gerą rašytoją. Gerai iškelia socialinius, tautinius momentus. Bet vis dėlto su „Sukilėliais“ gal reikia atsargiau. Gal leidžiant atskiru leidiniu reikėtų kai kuriuos niuansus pakeist. Užsienio reakcija „Naujienose“ įdėjo recenziją, kurioje kaip tik pabrėžia atskirus momentus, keliančius asociacijas /nacionalistinio pobūdžio/ tarp carizmo ir rusų tautos. Ten, be abejo, duodama kova prieš carizmą. Nesupraskit, kad neigiamai pasisakau. Aš noriu tik pabrėžti reikalingumą tam tikro atsargumo vertinant, redaguojant. Literatūros klausimais vengsiu apsistoti, daugiau kalbėsiu ideologiniais ir mūsų gyvenimo klausimais, kad jūs galėtumėt paremti LKP.

Niekad nereikia išleisti iš akių gyvenamąjį politinį momentą. Grėisė karas. Bet imperalistinis pasaulis neturi vieningumo, o prieš jį stovi stiprios jėgos. Visomis kryptimis eina stiprus ideologinis karas. Jis rado išraišką Vengrijoj, iš dalies Lenkijoj. Pasinaudodami ten buvusiais trūkumais imperialistai sukėlė riaušes Vengrijoj, nukreipė ugnį į visą socialistinę sistemą. Jie klausia, kas sekantis po Stalino. Kova palietė visas sritis – literatūrą, istoriją, jaunimą. Pasinaudojo esančiomis neišgyventomis liekanomis – ne tik Lietuvoj. Vis dėlto priešai rado svyruojančių mūsų lagery. Visų pirma Jugoslavija. Imre Nadis buvo jugoslavų agentūra Vengrijoj. Reikia atitinkamai vertinti Jugoslavijos „nacionalkomunistų“ pozicijas.

Pas mus palietė ir Lietuvą, ypač Kauną, Vilnių, kitus miestus, kiek kaimą. Utenoj užmušta pora kolūkiečių, kitur – viso 4. Kai kur padegimai buvo, pasikėsinimai, sumušimai. Neigiamą vaidmenį suvaidino tai, kad grįžo apie 20 tūkstančių iš ištrėmimo, ir ne visi teisingai paleisti. Sudarėm komisiją, kuri peržiūrės visas įpainiotų vidutiniokų bylas. Dėl nenuoramų – reikės apsaugot kolūkiečius. Tiesa, dauguma grįžusių dirba sąžiningai. Niekur nebuvo net ir pasikėsinimo suardyti kolūkį. Tai teigiama. O buvo viskas elektrizavęsi, ir iš Lenkijos atvažiavę prisidėjo prie to. Anksčiau juk būdavo, kai tik kas, ir išsivedžioja gyvulius. Dabar ne. Daug jaunimo įsivėlė. Dėl Kauno įvykių XI.2 – Sočyje jau ėmė kalbėt, kad ir tankai pavartoti. Už jaunimo pečių be abejo stovėjo priešiški elementai. VVU istorijos – filologijos fakultete filologų tarpe ne viskas tvarkoj – iš ten daugiausia svetimos nuotaikos universitete eina. Reikia žinoti silpnas vietas ir daryti išvadas. Darbininkai gerai laikėsi, streikų nebuvo. Vienoj Vilniaus amatų mokykloj buvo nepasitenkinimas – tikrai sunkios ten darbo sąlygos.

Drg. Mieželaitis sako, kad jei yra trūkumų, negerovių, apie kurias liaudis kalba, partija turi išgirsti balsą ir imtis priemonių. Tai tiesa, bet reikia matyt ir tai, ką daro partija ne tik šiandien. Paskutiniaisiais Stalino gyvenimo metais buvo prieita prie sunkiausios padėties. Partija rimčiausiai taisė klaidas – ne tik nuo TSKP XX suvažiavimo. Taisom, vystom kūrybinę iniciatyvą visose srityse. Bet dar daug trūkumų. Gruodžio plenumas ne tik iškėlė disproporcijas, numatė, kaip pataisyt. Jis pabrėžė reikalingumą pagerinti masių padėtį. Sunkioji industrija ir toliau lieka pagrindu. Bet tam tikra dalis lėšų pervedama kitoms pramonės šakoms. Jei sunkioji industrija sprendžia klausimą: kas ką, tai lengvoji pramonė irgi prisideda, stiprindama žmogų. Butų statybai skiriamas didelis dėmesys.

Kai kas nesuprato tikros padėties, per atskirus trūkumus nematė kas padaryta ir daroma. Paustovskis. Dudincevas. Tam tikra grupė rašytojų pasidavė svyravimui. Mūsų komunistai – rašytojai išlaikė egzaminą, tiesa, su kai kuriais pasisakymais, pergyvenimais.

Apie mūsų ekonominę padėtį. – Visi bado į kolūkius, nenori girdėt apie gerus kolūkius. Čigonai – ir tie žino juos. Ryšium su Įsaku kreipėsi į Kapsuko rajono vadovus prašydami nukreipti į Šešupės arba Černiachovskio vardo kolūkį.

Mes pradėjom kurti socialistinę santvarką asmenybės kulto sąlygomis, kai buvo didelis centralizmas. Tai turėjo didelę įtaką visai padėčiai. Žemės reformą buvo nelengva praveisti. Buržuaziniai nacionalistai daug žmonių nukankino. Žmonės dar bijojo, kad gali būt karas. Ir vykdėm virš dviejų metų. Mes nebuvom už forsavimą. Bet buvo mums duotas nurodymas: vykdyt, ir baigta. Buvo ir didelis nepasitikėjimas. Juk taip būtų buvę galima lengvai viską praveisti. Ir kolektyvizacija buvo vykdoma kulto įtakoje – kai kur pritempta buvo, šabloniškai. Tai negalėjo neatsiliepti į gyventojų padėtį. Ar galėjome remtis individualiu ūkiu? Sąlygos buvo nelengvos – aštri klasių kova, žudymai – dėl to ilgiau apsisot vietoje nebuvo galima. Taip daryt kaip dabar daroma liaudies demokratijos šalyse, būtų teisingiau. Stambinimas buvo atliktas pagal šabloną. Mes patys dūšioj buvom ne už stambinimą. Bet centralizacija. Gi dabar nelengva ir susmulkinti, – iki 1–1,5 tūkstančio hektarų. Daug padėjo 30–tūkstantininkai.

Tai padėjo pernai ir padės šiomet. Kai susikūrė kolūkiai, kai eilė metų buvo sunkios oro sąlygos – visi buvę trūkumai smarkiai atsiliepė. Tai kas normaliu keliu būtų buvę lengviau išgyvendinti, dabar sunkiau padaryti. Didžiausias trūkumas – pas kolūkiečius dar neišgyvendinti senoviško galvojimo likučiai. Palyginus su buržuazinio meto sąlygomis vis dėlto dauguma valstiečių dabar maitinasi geriau. Tiesa, kai kur atsiliekam – derlingumo ir karvių skaičiaus atžvilgiu. Bet gamyba kyla – mėsos 1953 metais beveik tiek, kiek buvo 1940 m. /131 tūkst. t., o buvo 134 tūkst. t./, pieno – dar kiek mažiau /996 tūkst. t. – buvo 1380 tūkst. t./ Grūdų turim tris kartus mažiau. Slegia pašarų bazė – čia rimčiausias mūsų klausimas. Ir gyvulių didžioji dalis ne kolūky, o pas kolūkiečius: galvijų – 39 procentai kolūky, 61 pas kolūkiečius, karvių atitinkamai 32 ir 67, kiaulių 37 ir 63. Tai rodo, kad ne kaimas badauja, o kad silpnai dar palyginti išvystytas visuomeninis ūkis. „Pravdos“ korespondentas tiesiog rašė, kad pas mus 100 hektarų tenka 4–5 karvės. O kartu su tokiais korespondentais ir kolūkinės santvarkos priešai piauna. Taisymas nelengvas – negalima veikti administracinėmis priemonėmis – paimt karvę iš ragų ir išvest iš kolūkiečio tvarto. Kolūkiečiai samprotauja, kad kuo mažiau bus gyvulių kolūky, tuo daugiau bus pašaro jų gyvuliams. Reikia pasiekti jų suinteresyvimo visuomenine gamyba. Šiomet jau veikia procesas mūsų naudai. Ir jei iki šiol 30–tūkstantininkai neapdainuoti poemose, labai gaila. Lietuvoj parinkom jų 950. Iš jų, tiesa, atsirado 8 procentai blogų. Dauguma kolūkių sustiprėjo. Materialinis suinteresuotumas dabar kolūkių rankose. Pagrindas tvirtesnis. Linksmiau žiūrim pirmyn. Tiesa, mus teisingai kritikavo Kreipimesi. Bet yra rajonų, kur malonu žiūrėti. Yra vis dėlto dar ir ekonomiškai silpnų kolūkių, kur dar negalim patart vartot visas materialinio suinteresuotumo galimybes. Galvojam apie naujus būdus įtraukt ten kolūkiečius daugiau gamint pašarus. Jokiu būdu negali būt pesimizmo. Kolūkiniame kaime išaugo daug naujų žmonių, kyla kultūra. Šilalės rajone vienas pirmininkas pastatė kolūky pirtį. Pradžioje net mokytojai nėjo. Sąskaitininką vos privertė – sakydami, kad jei neini, matyt pas tave

kaži kas negerai. Dabar eina visi. Nemažą sunkumų dar yra. Bet auga sąmoningumas. Raseinių rajone vienam kolūky patys kolūkiečiai nurodė kenkėjus, – juos sutvarkius kolūkis greit atsistojo ant kojų.

Yra sunkių kraštų – pietryčių Lietuva. Prie lenkų ten karvė davė 6–700 kg. Dabar – 1 – 1.1 tūkst. kg. pieno. Žinoma, šie rajonai traukia respubliką atgal. Bet sunkumus nugalėsime kovoj dėl žmogaus. Tauragnuose, drg. Tilvyti, kai kas padaryta padėčiai pagerinti. Skambinau šiandien Kutkai sužinoti. Laurinaitis pranešė, kad ten statys klubą. Už kolūkius reikia kovoti, stiprinti juos – ir kad nebūtų abejonių. Kas išleidžia kolūkius iš akių – tas ne už lietuvių tautos ateitį. Kaime niekas nenori dvarininkų ir buožių grįžimo, bet nori greičiau pagerinti padėtį.

Mes apibendrinom mūsų reikalus, parašėm raštą, viską išdėstėm TSKP CK sekretariate. Tikimės dar materialinės paramos.

Dėl pramonės. Įdomus „Komuniste“ straipsnis apie Estiją. Sunku pasakyt apie mūsų darbininkų padėtį. Pinigais imant, atrodo, kad dar negalim lygintis su buvusia padėtimi. Vidurkis – 670 rb. Bet yra kai kurių didesnių nesklaidumų. Komunalinis darbininkas uždirba 200 rb. mažiau negu Latvijoje, ir t. t. Bet nevien pinigai svarbu. Visumoje, atrodo, kad platesnis darbininkų sluoksnius gyvena geriau, negu buržuaziniiais laikais. Bet atskiros grupės /jų dar nemaža/ gyvena dar blogiau. Apie tai mes galvojame, aštriau keliam klausimą. Artimiausias TSKP CK Plenumas svarstys profsąjungų veiklos suaktyvino klausimą. Mes neisim per darbininkų tarybas.

Pastaruoju metu žymiai pagerėjo prekyba miestuose. Šiomet tiekimas bus daug geresnis, esant normalioms sąlygoms.

Dėl nacionalinės politikos – buržuazinė Lietuva buvo neva nepriklausoma. Negalim lyginti su dabartine Lietuva. Bet kai kada užmirštam. Priešai kelia į pirmą planą mūsų santykius su rusų tauta, kalba apie „rusinimą“ ir pan. Mes gi dabar nedrąsiai kalbam apie rusų tautą. Priešas puola socialistinės stovyklos centrą – TSRS-gą. Kas gi gali nevertinti rusų tautos – ji iškovojo sąlygas visoms tautoms. Nuneigti jos jokiū būdu negalima. Štai kodėl kalbu apie Putino „Sukilėlius“ – jei yra vietų, keliančių asociacijas, galinčias nuteikti prieš rusų tautą, reikia peržiūrėti. Bet yra taisytinių reiškinų. Kai ką uždelsėm. Su kadrais – nenuneigiam atvykusių iš kitų sričių draugų pagalbos, suteiktos savo laiku respublikai. Bet atskirose grandyse ir dabar jaučiam iškraipymus. Išaugo ir auga nacionaliniai kadrai. CK biuras neseniai priėmė nutarimą dėl jaunų kadrių spartesnio ugdymo ir iškelimo. Dėl kalbos kai keliami įvairūs dalykai – dažnai tai būva daroma ne mūsų žmonių interesams, o siekiant kurstyti nacionalistinius jausmus. Daug kas gaivališka išėjo Vilniuje. Sukoncentravę dėmesį kaimui, pamiršom miestą. Ir dabar Vilniuje lietuvių apie 40 procentų, yra apie 50 tūkst. lenkų, ir t. t. Kai toks santykis mieste, reikia su juo skaitytis. Mes juk ne policininkai. Galim buvo geriau padaryt, – einam ta kryptimi, taisom. Bet nepamirškim, kad mes dabar patys nepajėgūs užtikrinti visų barų aprūpinimą tvirtais

nacionaliniais kadrais. Ir kampanijos vystymas nacionaliniu klausimu gali duot tik žalą. Rajonuose jau nemažą padarėm, stiprinam RK ir RVK. Taip darysim ir toliau. Mes turim būti komunistais – internacionalistais.

Tiesa, dėl gatvių pavadinimų buvo padaryta eilė kvailysčių. Kai kada ir patys neįvertinom reikiamai. Bet kada kai kas mėgina dėmesio centre statyt gatvių pavadinimus su kunigaikščių vardais, – tai veikia ne iš mūsų pozicijų. Štai, Kaune Kupčinskas pareiškė, kad girdi, ne Gogolis ir Gorkis gali auklėt mūsų tautą, o Kęstutis ir Vytautas. Ant šitokio arkliuko atsisėdę kai kas norėtų įvažiuot su Lietuva į buržuazinę santvarką. Reikia taisyti, ką negerai padarėm, bet reikia rasti laiką, momentą ir kad eitų socialistinės Lietuvos naudai. Kai pradėjo per radiją transliuot Gedimino aikštės laikrodžio mušimą, – negavom nė vieno giriančio laiško – tai buvo priešams eilinis smūgis. Kova eina įvairiais metodais. Padėkit ir jūs rasti laiką, momentą ir progas, kad pakeitimai būtų galima padaryti mūsų naudai.

Dėl „tarpinės ideologijos“, apie kurią kalbėjo drg. Baltakis. Mes žiūrim taip: ten, kur nėra socialistinės ideologijos, yra buržuazinė ideologija. Palikimas turi padėt, tarnauti mūsų socialistinei ideologijai. Reikia lanksčiau panaudot kultūrinį palikimą, – taip, atrodo, norėjo pasakyt drg. Baltakis, taip buvo keliamas klausimas.

drg. Baltakis: Taip.

drg. Sniečkus: Kai kas sako, kad reikia paimt visą kultūrinį palikimą /VVU lituanistikos katedra/. Jei kalbėt apie palikimą ir nesieti jo su mūsų socialistine ideologija, – čia gaunam buržuazinį nacionalizmą. Mes negalim vertinti kultūrinį palikimą, negalvodami, kaip jis gali padėt socializmo statybai. Kai XI. 2 ėjo į kapines, – kai kas sakė: eina protestuodami, kad nesprendžiamas kultūrinio palikimo klausimas.

drg. Venclova: Nesprendžiamas taip, kaip jie nori.

drg. Sniečkus: Ir mėgina prisidengt studentais. Intelligentiją turim politiniu atžvilgiu neblogą, bet šie įvykiai irgi moko, kad ir šituos baruos reikia daugiau dirbt, sustiprinti veiklą. Reikia turėt gerą ribą, kuri neleistų pasinaudot nihilistams ir nacionalistams. Argi mes norėjom apriboti Kudirką, Basanavičių? – Šmeižtai. Bet jei paimt spausdinant jų kūrinius daugiau, tai, kas gali sukelti asociacijas – ta dalimi galim nepasinaudoti. Gerai, kad išleistas Maironis. Anksčiau veikėm nepakankamai lanksčiai. Bet ir dabar kai ko dar gal ir nereikėjo duot. Darius ir Girėnas – tada jie buvo buržuazijos arkliukas, mes nepajėgėm išplėst iš jos rankų. Dabar žiūrim gal rast progą ir paminėt. Kai kas sako: leidžiant palikimą duosim įvadą. O jame dažnai nuvalkiotos frazės, ir jo neskaityt, ieško teskte „iziumenjkų“. Nereikia suprast, kad aš už siaurinią. Aš už plėtimą, bet kad nepanaudotų priešai. Negerai, kad negvildenam giliau ir visapusiškiau kultūrinio palikimo. Reikia duot teisingą įvertinimą Kudirkai.

drg. Paleckis: Tai demokratas su liberalinėmis – buržuazinėmis iliuzijomis.

drg. Sniečkus: Galėtum dar giliau prieit prie kultūrinio palikimo skelbimo, jei nebūtų šių įvykių. Jie parodė, kad darbe su jaunimu yra rimtos spragos, kurių buvimu netikėjom.

Biliūno raštai išleisti, juose įdėti keli dalykėliai, be kurių Biliūnas nebūtų nukentėjęs. Reikia griežtai laikytis socialistinės ideologijos.

Dėl Lietuvos istorijos. Ivinskis ir kt. kaltina Žiugždą – jie nori, kad mūsų istorija būtų tokia, kokia reikalinga buržuaziniams nacionalistams. Buvo klaidos – schematizmas. Nepakankamai buvo išryškinti kunigaikščiai, lietuvių tautos kovos nepakankamai nušviestos, kai kur buvo kiek pertempta dėl lietuvių – rusų santykių. Dėl to kiek nusitrynė pats carizmas. Buvo tam tikrų netikslumų. Bet kai pradėjo kritikuoti – mėgina iškelti per daug kunigaikščius, idealizuojant juos priešpastatyti mūsų tikrovei. Jie nori rašyti apie rusų tautą taip, kaip rašė Šapoka dėl Kražių skerdynių. Turėjome visokių peripetijų. Neseniai kai kurie draugai ėmė ieškoti visa, kas rusiška pas Žiugždą, esą neigiamą. Taip statyti klausimą negalima. Buvo ir žmonių, kurie ne labai susigaudė. Dėl Žalgirio galima daugiau formuluoti – su rusais nesusipyksim, su lenkais galim kiek. Bet dabar plačiai mėgina kai kas skelbti, kad Žiugždos istorijoje nėra lietuvių tautos istorijos, kai kurie atsistoja, kad sumenkintų Žiugždą. Tai pasirodė Mokslų akademijos sesijoje, ryšium su tuo reikia paminėti Putiną. Balsavimas buvo slaptas, bet turim gerą uoslę. Kai kurie išstojo prieš Žiugždą. Putinas, Bulavas pasirodė nepartinėse pozicijose, prieš marksizmą – leninizmą. Korsakas labai gerai laikėsi visose pozicijose. Čia nepakviestas dalyvauti – „nedorabotka“. Tichonovas buvo kviečiamas. Mes gerbiame Putiną, bet dėl ideologijos nenusilenksim. Jūs padėsit pataisant, bet nepasiduosim buržuaziniam nacionalizmui.

Dabar nėra palėpės*, bet yra atskiros grupės, kurių veikla pagyvėjo ir tai žiūri mūsų seni „bičiuliai“ – Bistras, Toliušis. Jie kaip Mindsenti** laukė tolesnių įvykių. ALT'o delegacija buvo pas Eizenhauerį pagalbos, ir tas pasakė: kelkit, mes padėsime. Reikia lanksčiau veikti. Mes taisydam, bet nenusileisim. Negalima leisti, kad gatvė valdytų, tuo labiau su nacionalistine ideologija. Ne rėkauti reikia, ir nebūtinai vartoti terminą „buržuazinis nacionalizmas“, bet esmė turi būti ta.

Dėl literatūros – ukrainiečių kreipimasis geras. Čia iškeltas geras pasiūlymas sušaukti mūsų respublikos inteligentijos suvažiavimą. Reikės sušaukti. Kai ką reikia pažiūrėti iš kinų – jie – protinga tauta. Ne seniai „Ženminžibao“ paskelbė grupės jų kultūros darbuotojų laišką, kuriame tarp kitko nurodoma, kad paskelbus šūkį „Tesužydi visos gėlės. Tegul lenktyniauja visi mokslininkai“ atsirado daug džiuginančių žmones gėlių. Tačiau pirmoje eilėje reikalingos gėlės, išugdytos socialistinio realizmo dirvoje. Paskelbus šūkį, nurodo autoriai, daugelis įsigilino į archyvus, ėmė perdirbinėti tai, kas sena, ir atnaujinti

* Taip tekste.

** József Mindszenty (1892–1975) – Vengrijos Katalikų Bažnyčios kardinolas. 1949 m. už antikomunistinę veiklą įkalinamas iki gyvos galvos. 1956 m. iš kalėjimo paleistas. Aktyviai parėmė sukilėlius. Sukilimui pralaimėjus, JAV ambasada Mindszenty suteikė politinį prieglobstį. JAV ambasadoje gyveno 15 metų. 1971 m. Mindszenty leista emigruoti.

palikimą. Tai – geras, bet ne geriausias kelias. Nenormalu skirti dėmesį senam ir pamiršt naujas gėles. „Rūpinimasis naujomis gėlėmis, išukdytomis` nacionalinio meno dirvoje, socialistinio realizmo dirvoje – toks yra mūsų pagrindinis uždavinys“.

Dėl santykių tarp partinės ir literatūrinės spaudos – darykit santaiką. Santykiai buvo neteisingi, ne visada mušėm į vieną tašką. Dėl nacionalinės kultūros vystymo ukrainiečiai gerai rašė – pažiūrėtina rengiantis Plenumui. Dėl grįžusių rašytojų pritraukimo – Mieželaitis išvardino juos. Priėti reikia individualiai. Nė vienas rašytojas nebuvo areštuotas už jo raštus – tai reikia turėt galvoje. Miškinis pasisakė už kovą prieš socialistinę santvarką. Mes tada perspėjom Šimkų, bet nebuvo imtasi priemonių paveikti. Kitas dalykas, ar reikėjo tada sodinti. Visokie laikai buvo. Bet kai taip turėjo būti ir pasodintas. Reikia išmėginti, duot padirbėti, užsidirbt pasitikėjimą. O jei urmu priimsit, žiūrėkit, kad jūsų nenuverstų. Bet neatstumti. Reikia padėt gal ir namus pasistatyt kaime. Rasti darbo su jais formas, auklėti, bet principinėse pozicijose likt. Dėl kovos su ana puse pastabos teisingos. Galima parodyt nusmukimą, daugiau reikia kovingumo, reaguot į ten, o kai kuo reaguot ir Lietuvoje. Čia grįžo eilė buvusių ministrų. Tonkūnas dabar susiprato, o dabar nori dirbti, padėt Tarybų Lietuvos žemės ūkiui. Bistras į tai: tur būt Tonkūnas komunistas.

Pasiūlymų buvo iškelta vertingų. Dėl literatūros premijų gal galėsime ką padaryt. Es-tai turi – jie gauna 18 mln. rub. už slancus. Mes gręžėm naftą prie Pagėgių – neradom. Gal kur rasim. Tada bus lengviau. Bet gal galėsime. Su Konstantinovu kalbėjom dėl „Lit. kul-tūros ministerijos žurnalo. Pas mus dar centralizacija, daug dar reikia derint. Gal sujungt „Lit. ir meną“ ir padaryt du kart į savaitę ar padidint apimtį. Turėtų pirmaut, žinoma, Rašytojų sąjunga. Reikia dar pasitart. Dėl žurnalų irgi galvosim.

dr. Venclova: Pasitarimas buvo nepaprastai svarbus ir reikšmingas. Aiški išvada: niekad nepamiršt vertinant įvykius iš ideologinio taško, iš partinio taško. Išgyvenom tam tikrus svyravimus, abejonių laiką ryšium su asmenybės kultu. Šiandien žymiai stipriau pajutom pagrindą po kojom. Plenumą pravesim aukštame lygyje. Kiekvienas pajutom atsakomingumą. Čia daug buvo iškelta klausimų – svarstysim, aiškinsimės toliau. Dar noriu pakartot, kad mano pranešimo tekstas dar tik juodraštis. Dėl vadinamų valdininkų ir biurokratų turėjau galvoje Zinkaus straipsnį „Komuniste“ poezijos klausimais – tai vulgarizavimo viršūnė – „cimesas“. Reikėtų aiškiai pasakyt, kad netinka. O tai kai kurie jaunieji ima už gryną pinigą. Dėl mano eilėraščio – Zinkus sulaukė, įtardamas, kad ten rašoma apie „razbazarivanije kolchoznogo dobra“. Niekas nekaltas, jei kam „um za razum zašel“. Norėjau pasitart dėl senų dalykų. Pavyzdžiui, literatūros kritika „Priekalo“ žur-nale. Ten rašoma, kad „Frank Kruk“ parašytas už Voldemaro pinigų. Dabar literatūros kritikai griozdžiasi ten. Dėl senųjų rašytojų – pergyvenam jų klaidžiojimus ir svyravimus ir suprantam. Nacionalistai rašo jiems laiškus, priekaištauja, gal grasina. Bet šiaip ar taip, Mykolaičio ideologijoje padarytas didelis žingsnis pirmyn. Kartkartėmis pas mus nurašomos neperkamos knygos. Jų tarpe pasirodo esama gerų knygų. Daug netvarkos knygų

prekybos valdyboje. Osipovas neturi supratimo apie mūsų reikalus. Galima būtų išleisti daugiau senųjų rašytojų kūrinių.

dr. Preikšas: Buvo sąjunginės vyriausybės nutarimas nurašyt užsigulėjusias ir neturincias paklausos knygas. Bet neturi teisės likviduoti, negavę MT leidimo. Iš kilo faktai, kad buvo suklastojimų, vagysčių, – darom reviziją ir trauksim atsakomybėn.

dr. Sluckis: Norėtusi kuo greičiau susitart dėl Rašytojų sąjungos valdybos plenumo pravedimo. Norėtusi pravešt jį sausio mėn. pabaigoje.

dr. Paleckis: drg. Sniečkus plačiai supažindino su svarbiausiais mūsų gyvenimo klausimais. Susitikimas buvo abipusiai naudingas. Jis padės suaktyvinti mūsų rašytojų veiklą, pakelt jų naujų kūrinių idėjinį lygį.

Tuo pasikalbėjimas buvo užbaigtas.

Vladas S i r u t a v i č i u s – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptis – vėlyvasis stalinizmas ir ankstyvoji destalinizacija Lietuvoje.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.

El. paštas: sirutavicius@yahoo.com